

crâmpiei de amintire din vremuri și lumi răzlețe”. Peregrinul apter e astfel o ființă în căutarea propriei identități, un „dezaripat”, cum îl numește autorul, cu nostalgia desăvârșirii aripilor primordiale. În povestirea *Talanga* din vol. *Amintirile peregrinului apter*, naratorul subliniază: „Cât despre taina sângerărilor mele, ea ținea să mă încredințeze că ele nu sunt altceva decât semne ale unei clipe viitoare și năprasnice, când aripile mi se vor trezi din amorțire și vor izbucni, ca două flăcări albe, de acolo de unde stau ghemuite pentru cine știe ce pricini ascunse” (p.95).

Ultima povestire a volumului se constituie într-o veritabilă artă poetică organizată pe trei coordonate: textuală, iconografică și muzicală, reunite sintetic în laconica formulare din titlu *Portretul*. Structura de palimpsest a narațiunii se regăsește în factura aparte a acestui portret cu triplă stratificare: de portret al mănăstirii Cozia în secțiune istorică, de portret controversat al ctitorului acesteia (viteazul Mircea cel Bătrân), de imagine amplu comentată a protagonistei din paginile evangheliei (Maria Magdalena). Pretext al reconstituirii, vizita la mănăstirea lui Vodă Brâncoveanu în săptămâna Patimilor trasează simetric la începutul și sfârșitul povestirii dimensiunea prezentului, accentuată de cadrul preves-

titor al anotimpului: „Era o primăvară timpurie și caldă, pământul mirosea a rădăcină, soarele trăgea mugurii de cornițe, albinele ieșeau în întâmpinarea mărgăritarului, sălciile de pe malul Oltului își oglindeau în apă pletele verzi. Florile lăsaseră după ele făgăduințe binecuvântate. Era vremea primenirilor” (p. 297)

Privit în ansamblu, *Portretul* e un discurs consacrat „artelor surori” și protagoniștilor acestora: Preda și zugravii săi, ceata celor șase melozi, care dau glas „mai frumos ca niciodată” sub bolțile Coziei, acelei minuni a literaturii iconografice răsăritene, *Lumină lină* sau cutremurătoare *Slavă a Stihavnei*.

La fel de important, dar și surprinzător, în paginile narațiunii finale a cărții e portretul Îngerului. În postura „păzitorului”, acesta se înfățișează drept depozitarul paradoxal al memoriei uitărilor omenești. Un paznic „maculat de tot ceea ce oamenii leapădă pentru a se putea iluziona”: „Vai, bieții pământeni, ei cred că îngerul e cea mai curată ființă din lume, dar nu-l cunosc pe cel păzitor, a cărui memorie e doldora de toată scursoarea uitărilor omenești, de tot ceea ce insul leapădă din sine pentru ca sinea să se poată îndeajuns înșela” (p. 316).

NICOLETA PĂLIMARU

MAGDA STAVINSCHI (editor),
*Perspective românești
asupra științei și
teologiei*, Curtea Veche
Publishing, București,
2006, 524 p.

Contextul în care a apărut dialogul dintre știință și religie în România este marcat de prima vizită a unui Papă într-o țară ortodoxă și de primul serviciu religios al unui Patriarh ortodox la Vatican. Vorbim, firește, despre vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România, eveniment ce s-a petrecut în luna mai 1999, și despre vizita istorică a vrednicului de pomenire Patriarh Teoctist la Vatican, din octombrie 2002. Aceștia au semnat în

apartamentul pontifical o declarație comună care încurajează creștinii spre reunire și îndeamnă la manifestarea mărturie creștine comune într-o lume a pluralismului ideologic și religios (M. Stavinschi, p. 5).

Astfel, deschiderea celor două Biserici spre dialog, spre problematici complexe și spre interși transdisciplinaritate, a prilejuit organizarea colocviilor internaționale pe tema dialogului religiei cu știința (noiembrie 2001, octombrie 2005) și desfășurarea unui amplu program de cercetare (2004-2006), care a reunit, cu sprijinul *Fundației John Tempelton*, oameni de știință și teologi din mai multe localități din România. Tematica de cercetare a fost prezentată pe site-ul Asociației pentru Dialogul dintre Știință și Teologie din România – ADSTR, înființată în februarie 2005.

Lunar, Fundația Națională pentru Știință și Artă a găzduit întrunirile grupului de cercetare, iar comunicările finale ale participanților la program au fost adunate într-un volum cu titlul *Perspective românești asupra științei și teologi-*

ei, editat de doamna Magda Stavinschi, coordonatorul programului „Știință și Religie în România”. Cartea a apărut la editura Curtea Veche, în București, 2006.

Volumul grupează comunicările în trei capitole: I. Știință – religie – societate; II. Aspecte istorice și filosofice ale relației dintre știință și religie; III. Inter- și transdisciplinaritate în abordarea științei și religiei, prefațate de o *Introducere*, având-o ca autor pe M. Stavinschi, și postfațate de rezumatele lucrărilor în limba engleză cu scopul „de a le oferi o circulație internațională” (M. Stavinschi, p. 6). Lucrările autorilor „reprezintă puncte de vedere diferite”, care au fost respectate „în virtutea libertății de opinie a celor care s-au încumetat la a aborda o tematică atât de nouă pentru literatura românească” (M. Stavinschi, p. 6).

Primul capitol prezintă intervențiile lui Mircea Bertea, *Dialogul știință – religie în învățământul preuniversitar românesc din perspectiva Noului Curriculum Național*; Gelu Călina, *Câteva considerații asupra problematicii separației dintre Biserică și Stat. Note despre pluralismul religios*; Oana Iftimie, *Eutanasia sau sentimentul golului și Gheorghe Istodor, Ideologizarea științelor și impactul asupra relației între știință și religie*.

În această primă parte „exersarea rațiunii și a spiritului critic [...] în folosul depășirii lor prin credință” sunt evaluate nu numai din perspectiva argumentării de tip didactic, ci și ca oportunități „pentru inițierea unui dialog real între știință și religie” (M. Bertea, p. 25), în care Noul Curriculum Național și școala românească pot aduce o contribuție esențială. Raportul dintre religie și stat sau interacțiunea dintre diferitele doctrine sociale eclesiale și normele autonome ale societății secularizate sunt motivele care provoacă la dezbateri „două domenii, unul de drept privat, iar celălalt de drept public”, cu referire specială la religie și la „statul modern ca reprezentant absolut al membrilor lui” (G. Călina, p. 29). De asemenea, cititorului îi este oferită într-o cuceritoare limbă română „imaginea societății pe cale de dezintegrare în care acesta își duce existența”, unde motivele invocate pentru solicitarea eutanasiilor sunt întemeiate pe „suferința socială, pe suferința psihologică, pe suferința sufletească, și nu pe cea trupească” (O. Iftimie, p. 80). Capitolul se încheie cu un studiu de tip

argumentativ, care prezintă perspectiva istorică a ideologizării științelor, consecințele negative ale ideologizării politico-religioase și raportul de complementaritate dintre știință și religie. Se arată că, deși religia și știința sunt distincte, știința are întotdeauna implicații asupra religiei și religia asupra științei. „Știința și religia (teologia) reprezintă [...] două aspecte autentice ale cunoașterii umane, între care trebuie să existe dialog, respect și – afirmată cu tărie – complementaritate. ... trebuie combătute temeinic ideologiile ce există în cele două domenii de cunoaștere umană, influențând atât demersul acestora, cât și dialogul dintre ele” (G. Istodor, p. 112).

Capitolul al II-lea al volumului debutează cu textul Danei Jolbeanu, *Sfânta alianță: teologia și constituirea științei moderne*, continuă apoi cu cele ale lui Adrian Lemeni, *Cunoașterea științifică și cunoașterea religioasă. Repere epistemologice semnificative*; Gabriel Memelis, *Asupra unui posibil model epistemologic al „contradicției vii” – de la antinomia limbajului la gradualitatea fuzzy*; Iustinian Sovrea, *Religie și știință. Schiță pentru un proiect comun*; Gheorghe Stratan, *Max Planck despre cauzalitate și finalitate și se încheie cu lucrarea Eugeniei Udangiu, Știință, religie și jocuri de limbaj*.

Reflecțiile asupra problemei „activității divine și a felului în care se manifestă în creație” (D. Jolbeanu, p. 151), asupra apofatismului și „gnoseologiei ortodoxe asumate în dialogul dintre teologie și știință în contemporaneitate” (A. Lemeni, p. 164), precum și asupra „antinomiei mistice” și „logicii fuzzy” (G. Memelis, p. 202) încearcă să clarifice modalitățile prin care religia sprijină și alimentează, în profunzime, întreaga activitate științifică, iar știința neideologizată indică spre adevărul religiei. Identificarea „punctelor de convergență dintre cele două domenii”, știință și religie, și „filtrarea cu atenție a subiectelor” (I. Sovrea, p. 232) care constituie obiectul dialogului pot clarifica natura raportului dintre religie și știință. Contactul cu viața și opera unui mare om de știință ca Max Planck reprezintă „o sursă pentru istoria și filosofia științei” și oferă imaginea unui „om de calibrul” în domeniul relațiilor dintre știință și religie „care își așteaptă exegetul” (G. Stratan, p. 254). Raportarea rațiunii la tezele modernității și la caracteristicile postmodernității, constatarea tensiunii dintre scepticism și dogma raționalistă ca problemă

complexă, afirmarea tezei lui Wittgenstein, potrivit căreia „structura realității determină structura limbajului [...] pentru ca acesta să se constituie în mijloc de reprezentare a realității” (E. Udangiu, p. 266), determină reflecția asupra „Treimii ca dogmă” și „ca paradigmă: sinele, produs al interacțiunii simbolice” (E. Udangiu, p. 273 ș.u.). Toate aceste analize oferă o perspectivă diversă, dar în același timp cuprinzătoare asupra înțelegerii *triadei* filozofie – știință – religie.

Ultimul capitol al volumului cuprinde intervențiile lui Adrian Cazacu, *Reevaluarea paradigmelor dualiste, o încercare de abordare transdisciplinară a structurilor duale, cu referire specială la sistemele gnostice*; Victor Godeanu, *Nivelurile realității și problema teologică*; Renata Tatomir, *Antinomia sufletului în religia egipteană. Convergențe transdisciplinare*; Alexandru Iftimie, *Probleme de antropologie culturală într-o perspectivă ortodoxă*; Răzvan Adrian Ionescu, *Despre model în fizică și în teologia ortodoxă. Repere pentru un posibil dialog contemporan între știință și ortodoxie*; Adrian Iosif, *Inteligenta artificială și mintea umană. Aspecte inter-și transdisciplinare*; Radu Jecu; Ioana-Carmen Popescu, *Eticizarea sau recreștinarea științei?* și Mircea Flonta, *Cunoașterea științifică și religia între conflict și conviețuire fără tensiuni*.

Aici se încearcă revalorizarea dualismului din perspectiva problemei intervalului, abordată de Andrei Pleșu în *Despre îngeri*, teorie în care, după opinia autorului primei comunicări sus amintite, „dualismul își găsește rezolvarea” (A. Cazacu, p. 307). Se prezintă posibilitatea unui nou tip de cercetare deschis de modelul transdisciplinarității, care, după V. Godeanu, „aduce demersului științific beneficiul unei viziuni simultane a subiectului și a obiectului cunoașterii și, implicit, a Realității însăși”. Modelul transdisciplinar poate fi „util în direcția resemnificării biunivocității ontologice propriie legăturii Dumnezeu-om, necesară revigorării teologiei actuale” (V. Godeanu, p. 309). Se găsește oportună aplicarea formulei „niveluri de realitate” care îi aparține fizicianului Barasab Nicolescu din „perspectiva descifrării conotațiilor adecvate conceptelor cu care operau anticii locuitori din Valea Nilului” (R. Tatomir, p. 335).

Temele de cercetare propuse de ADSTR au prilejuit, între altele, și abordarea antropologiei culturale într-o perspectivă ortodoxă. Anumite tematici ale acesteia sunt prezentate a fi de „mare

interes pentru unele domenii ale teologiei ortodoxe, atât din perspectiva pur academică legată de percepția transculturală a unor probleme care țin de domeniul misticii, magiei și moralei religioase, cât și din perspectiva provocărilor pe care viața contemporană [...] le oferă teologiei ortodoxe sub aspectele ei pastoral, misiologic și apologetic” (A. Iftimie, p. 377).

Pornind de la tipologia cercetătorului contemporan Ian Barbour privind raporturilor dintre știință și religie, care presupune existența a patru tipuri de relație: conflict, independență, dialog și integrare, R. Ionescu propune îmbogățirea perspectivei amintite prin apelul la viziunea neopatristică contemporană, „aceea prin care teologia ortodoxă de astăzi, printr-o căutare de continuitate de metodă și de înțelegere cu teologia Sfinților Părinți ai Bisericii din toate veacurile, dorește să asume relația cu cultura acestui veac”, aplecându-și atenția asupra unui instrument conceptual care apare pregnant atât în spațiul științei, cât și în cel al teologiei, și anume, *modelul* (R. Ionescu, p. 403). Comunicarea domnului A. Iosif determină afirmarea faptului că „inteligenta artificială nu este decât o proiecție bidimensională a inteligenței umane”, întrucât mintea nu e sclava raționamentului deductiv, pe o mașină putându-se „transfera doar unele activități (de cele mai multe ori, cu caracter rutinier) ale creierului – nu însă și inteligența umană în esența ei” (A. Iosif, p. 455), iar intervenția lui R. Jecu și I.C. Popescu se dovedește a fi o chemare adresată intelectualului, omului de știință creștin-ortodox, spre asumarea unei vieți bineplăcute „în fața lui Dumnezeu, în scopul de a ajunge în cetele sfinților” (R. Jecu și I.C. Popescu, p. 484).

Capitolul al III-lea încheie intervențiile adunate în volum cu o perspectivă asupra relației dintre știință și religie care face apel la una din căile prin care pot fi obținute clarificări utile în privința raportului dintre cele două, anume aceea a „unei mai bune înțelegeri, de către fiecare parte, a experiențelor care conferă substanță și consistență celeilalte forme de viață, cea religioasă sau cea științifică” (M. Flonta, p. 490).

Volumul *Perspective românești asupra științei și teologiei* este un început optimist în cercetarea românească, având ca obiect de studiu raportul dintre știință și religie (teologie). Acest tip de cercetare creează condițiile unei evaluări istorico-critice a dialogului dintre cele două domenii

Recenzii

ale cunoașterii, cât și a identificării unor modele de cercetare care să permită cunoașterea experimentală a relației finit-infinit. Volumul plasează acest model, pe de o parte, în *transdisciplinari-tate*, iar pe de altă parte, în *antinomia de tip teologic*, providența lui Dumnezeu și libertatea

făpturii, antinomie care, după Pavel Florensky, „în întreg caracterul ei decisiv, reprezintă fundamentul științei moderne; *în afara ei nu există știință*”. (*Stâlpul și Temelia Adevărului*, Polirom, Iași, 1999, p. 179)

CRISTIAN SONEA

